

Elektros energijos rinka 2009 m.

Nuo 2002 m. Lietuvoje pradėjo veikti elektros energijos rinka. Pirmaisiais elektros rinkos gyvavimo metais elektros energiją laisvai rinkoje galėjo pirkti tik stambūs pramonės vartotojai. Nuo 2007 m. liepos 1 d. elektros energijos tiekėją laisvai galėjo pasirinkti visi vartotojai. Tačiau iki 2009 m. pabaigos efektyvi konkurencija elektros rinkoje Lietuvoje buvo sunkiai įmanoma, turint vieną dominuojantį ir pigų elektros energijos gamintoją. Nesant efektyvios konkurencijos gamintojų rinkoje (didmeninėje rinkoje) efektyvi konkurencija mažmeninėje rinkoje (konkurencija tarp tiekėjų parduodant elektros energiją vartotojams), taip pat sunkiai išsivaizduojama. Realiai teise pasirinkti tiekėją 2009 m. pasinaudojo tie patys rinkos dalyviai ir suvartojo 12 proc. viso šalyje naudingai pateikto elektros energijos kiekio. Mažo aktyvumo priežastis – sąlyginai pigesnė visuomeninių tiekėjų parduodama elektros energija, nei rinkos sąlygomis skirstomajame tinkle siūlo nepriklausomi tiekėjai.

1. Rinkos koncentracija

2009 metais gamintojų rinkoje nepadaugėjo palyginti su praėjusiais metais ir beveik su tokiomis pačiomis užimančiomis dalimis gamybos sektoriuje, išskyrus birželio mėnesį, kai buvo Ignalinos atominės elektrinės remonto laikotarpis.

1 lentelė. Gamintojų pateiktos elektros energijos dalis nuo visos pateiktos elektros energijos į tinklą 2009 m., %

Gamintojas/ mėnuo	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Ignalinos AE	67	67	72	78	82	25	83	79	81	74	67	66
Lietuvos elektrinė	7	10	5	3	7	13	4	5	4	6	4	6
Vilniaus energija	7	7	6	2	0	1	1	1	1	4	9	8
Kauno HE	2	3	3	3	2	3	3	2	2	2	3	2
Kruonio HAE	5	4	4	5	4	7	5	6	5	5	5	5
Kauno energija	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kauno termofikacinė elektrinė	7	7	7	2	2	3	0	1	2	3	4	6
Mažeikių nafta	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Lifosa	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0
Vėjo jėgainės	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1
Panevėžio energija	2	2	2	1	0	1	1	1	1	2	2	2
Energijos realizacijos centras	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Importas	2	0	0	4	1	44	1	4	2	1	4	2
Iš viso pateikta į tinklą	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

VĮ Ignalinos atominės elektrinės gamyba padidėjo apie 10 %, palyginti su praėjusiais metais. Kaip ir ankstesniais metais elektrinės dalis gamybos rinkoje svyravo nuo 66 % iki 83%, išskyrus birželio mėnesį, kai ji pateikė tik 25 proc. viso energijos kiekio. Praėjusiais metais, palyginti su 2008 m., bendras pagamintos elektros energijos tiekimas padidėjo apie 9 %, eksportas padidėjo apie

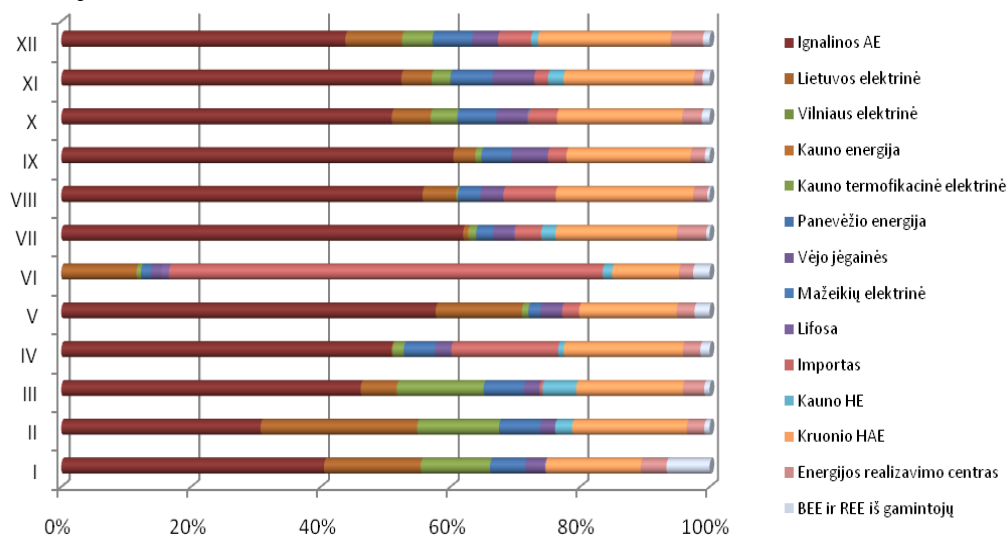
47 %. Elektros energijos suvartojimas dėl prasidėjusios krizės šalyje iš perdavimo tinklo sumažėjo apie 7 %.

2009 m. aukcione vidutiniškai per metus parduota apie 19 % elektros energijos nuo patiekto šalies rinkai. Pagrindinis rinkos dalyvis aukcione taip pat buvo VĮ Ignalinos atominė elektrinė, išskyrus tada, kai remonto metu ją pakeitė AB Lietuvos elektrinė ir importuota elektros energija.

2 lentelė. Gamintojų patiekto elektros energijos dalis aukcione nuo kiekvieno jų patiekto elektros energijos kiekio į tinklą per 2009 m., %

Gamintojas/ mėnuo	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Ignalinos AE	19	12	17	16	18	0	21	20	20	19	20	17
Lietuvos elektrinė	57	63	30	1	50	68	5	31	21	28	29	39
Vilniaus energija	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0
Kauno HE												
Kruonio HAE												
Kauno termofikacinė elektrinė	41	48	52	18	15	15	99	6	16	42	20	20
Mažeikių nafta	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
Lifosa	24	0	0	0	0	74	9	0	2	0	0	0
Vėjo jėgainės	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Panevėžio energija	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

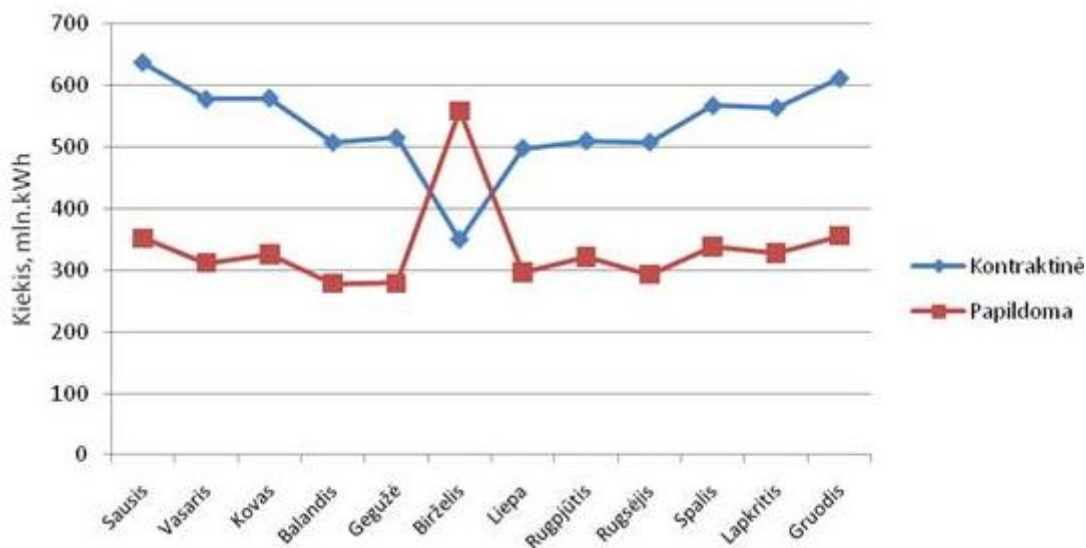
1 pav. Gamintojų užimama rinkos dalis aukcione 2009 m.

Nuo 2008 m. gamybos dalyje nėra išskiriama VIAP energija, t. y. prekiaujama tik dviejų rūšių energija – kontraktine ir papildoma energija per aukcioną. Aukcione prekiaujama energija skiriama į remiamą ir virš remiamos. 2009 m. remiamą energiją sudaro pagal kvotas ir iš atsinaujinančių šaltinių superkama energija.

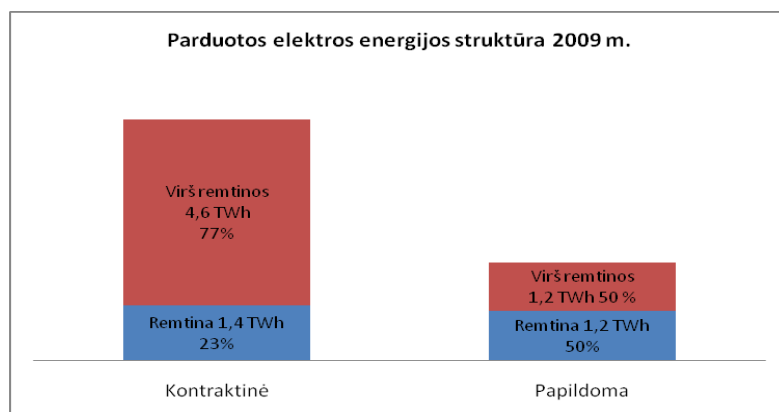
Rinkos dalyvių nupirktos elektros energijos pagal rūšis kitimas pavaizduotas 2 paveiksle.

2 pav. Rinkos dalyvių nupirkta elektros energijos kitimas pagal rūšis 2009 metais

Daugiausia elektros energijos rinkoje (apie 45 proc.) buvo prekiaujama pagal dvišales sutartis. Didžiausią elektros kiekį pagal dvišales sutartis ir prekybai aukcione pardavė VĮ Ignalinos atominė elektrinė. Šiluminės elektrinės paprastai tiekia elektros energiją rinkai, vykdydamos įpareigojimus teikti viešuosius interesus atitinkančias paslaugas. Didžiausią šios rūšies elektros energijos kiekį rinkai tiekia AB Lietuvos elektrinė, UAB „Vilniaus energija“ bei UAB Kauno termofikacinė elektrinė.

3 pav. Parduotos elektros energijos struktūra 2009 m.

Palyginti su 2008 m. parduodamos kontraktinės energijos kiekis sumažėjo 2 proc. punktais, papildomos energijos padidėjo 2 procentiniais punktais, tuo tarpu remtinos (pagal kvotas ir iš atsinaujinančių šaltinių perkamos) energijos kiekis padidėjo 3 proc. punktais.

2. Rinkos atvėrimo laipsnis

Pagal naujos redakcijos Elektros energetikos įstatymo 40 str. elektros energijos rinka šalyje kuriama etapais, laipsniškai suteikiant reguliuojamojo trečiosios šalies dalyvavimo teisę ir galimybę sudaryti tiesioginę elektros energijos tiekimo sutartį su laisvai pasirinktais nepriklausomais tiekėjais. Nuo 2004 m. liepos 1 d. tokia teisė buvo suteikta visiems laisviesiems vartotojams, išskyrus buitinius. Nuo 2007 m. liepos 1 d. visi vartotojai turi teisę elektros energiją pirkti rinkoje, t. y. derėtis su nepriklausomais tiekėjais dėl elektros energijos gamybos ir tiekimo paslaugos kainų.

3 lentelė. Deklaruotas ir realus rinkos atvėrimo laipsnis

Rodiklis	2002 m.	2003 m.	Iki 2004-07-01	Nuo 2004-07-01	2005 m.	2006 m.	Nuo 2007-07-01	2008 m.	2009 m.
Laisvųjų vartotojų elektros energijos suvartojimas nuo bendro vartotojų elektros energijos suvartojimo, %	20	23	25	74	74	74	100	100	100
Laisvųjų vartotojų, pasirinkusių nepriklausomus tiekėjus, elektros energijos suvartojimas nuo bendro vartotojų elektros energijos suvartojimo, %	17	17	15	15	15	13	12	14	12

4 lentelė. Tiekėjų užimama nupirkto elektros energijos rinkos dalis 2009 m.

Tiekėjai	Kiekis, MWh	Dalis, proc.
Nepriklausomi tiekėjai	1020,7	10,9
VT AB Rytų skirstomieji tinklai	4254,6	45,5
VT AB "VST"	4012,2	42,9
VT "Visagino energija"	67,1	0,7
Iš viso	9354,6	100

Palyginti su praėjusiais metais, visuomeninių tiekėjų pirktos elektros energijos proporcijos išliko beveik tos pačios, nepriklausomų tiekėjų dalis nuo 13 proc. sumažėjo iki 11 proc. dėl visuomeninių tiekėjų palaikomų žemesnių elektros energijos kainų bei elektros energijos suvartojimo sumažėjimo.

3. Rinkos dalyviai

Pagal Elektros energetikos įstatymą perdavimo, skirstymo ir tiekimo veiklos yra licencijuojamos. 2009 metais buvo išduota 10 nepriklausomų tiekėjų licencijų. Kitų rinkos dalyvių skaičius išliko tas pats.

Praėjusiais metais šalies elektros energijos rinkoje aktyviai dalyvavo 8 nepriklausomi tiekėjai. Tačiau didelės įtakos energijos pardavimams per nepriklausomus tiekėjus nedarė, nes jau anksčiau veikė kai kurie nepriklausomi tiekėjai neteko licencijos arba nauji nepriklausomi tiekėjai pradėjo savo veiklą tik metų pabaigoje. Situacija nesikeitė, kaip minėta ir dėl visuomeninių tiekėjų elektros energijos tarifų politikos bei ribotų valandinės rinkos galimybių paklausos pusėje.

5 lentelė. Išduotų licencijų ir veikiančių rinkos dalyvių skaičius 2009 m.

Licencijuojama veikla	Licencijų skaičius	Veikiančių rinkos dalyvių skaičius
Elektros energijos perdavimas	1	1
Elektros energijos skirstymas (neįskaitant vietinių skirstomųjų tinklų)	3	3
Elektros energijos tiekimas	26	11
iš jo: elektros energijos visuomeninis tiekimas (įskaitant vietinius skirstomuosius tinklus)	6	6
elektros energijos nepriklausomas tiekimas	30	8

4. Rinkos kainų dinamika

Pagal Energetikos įstatymo 15 straipsnį energetikos sektoriuje kainos yra sutartinės ir valstybės reguliuojamos. Gamybos (elektros energijos ir rezervinės galios) ir nepriklausomo tiekimo srityje kainos nereguliuojamos, išskyrus kai elektros energijos gamintojai ir nepriklausomi tiekėjai užima daugiau kaip 25% elektros energijos pardavimų rinkos Lietuvoje. Elektros energijos perdavimo, skirstymo ir visuomeninio tiekėjo paslaugų kainos reguliuojamos, nustatant viršutinę kainų ribą. Pagal šį „kainos kepurės“ principą yra nustatomas pradinis perdavimo, skirstymo ir visuomeninio tiekimo pajamų lygis trejiems metams ir pagal 4 koregavimo koeficientus (nenumatytų pasikeitimų, elektros energijos kiekio poveikio, indeksavimo, korekcijos) jis kasmet koreguojamas.

Elektros energijos kaina susideda iš penkių komponentų (6 lentelė).

6 lentelė. Elektros energijos kainos laisviesiems vartotojams 2009 metais, ct/kWh

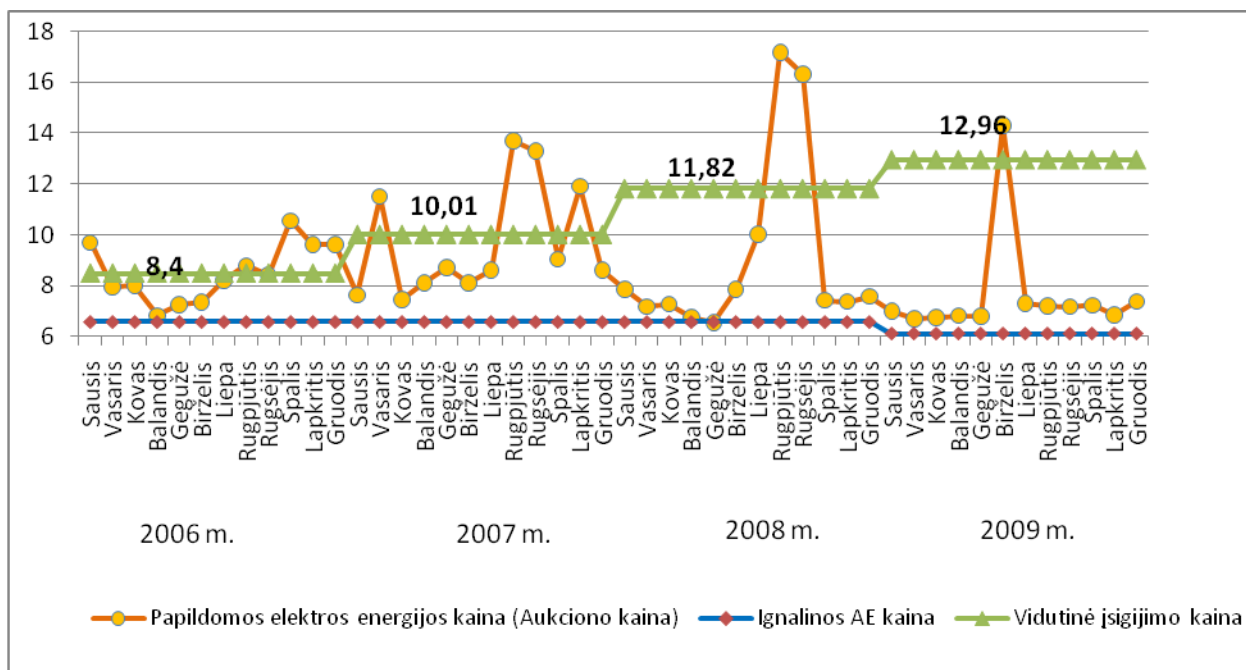
Kainos komponentė/ mėnuo	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Papildomos elektros energijos kaina (aukciono kaina) *	7	6,7	6,75	6,82	6,8	14,3	7,3	7,2	7,17	7,23	6,86	7,38
Elektros energijos perdavimo (330-110 kV) paslaugos kaina	3,82											
Elektros energijos skirstymo (35-6 kV) paslaugos kaina RST/VST	6,16/6,99											
Elektros energijos skirstymo (0,4 kV) paslaugos kaina RST/VST	7,78/8,05											
Elektros energijos nepriklausomo/visuomeninio tiekėjo kaina* RST/VST	0,21/0,20											

* - Elektros energijos gamybos ar nepriklausomo tiekėjo kaina taip pat gali būti ir sutartinė.

Nuo 2008 m. sausio 1 d. pinigines lėšas viešuosius interesus atitinkančių paslaugų (toliau – VIAP) sąnaudoms padengti surenkamos kartu su pinigėmis lėšomis, gaunamomis teikiant elektros energijos pasiuntimo paslaugą. Apmokėjimas yra taikomas visiems vartotojams, kurių elektros įrenginiai prijungti prie perdavimo sistemos, skirstomųjų tinklų operatoriams bei elektros energijos gamybos leidimus turintiems juridiniams ar fiziniams asmenims, gaminantiems elektros energiją ir vartojantiems ją savo teritorijoje savo įmonės reikmėms ar tiekiantiems elektros energiją jos teritorijoje esančių juridinių ar fizinių asmenų reikmėms. Taip pat pagal Elektros energetikos įstatymo 45 str. 1 dalį už VIAP turi sumokėti ir tiesiogine linija elektros energiją gaunantys asmenys. 2009 metams VIAP vidutinė kaina buvo nustatyta 6,58 ct/kWh, kuri, palyginti su 2008 metais, didėjo 77 proc. iš esmės dėl padidėjusių gamtinių dujų kainų ir 0,47 ct/kWh sumažėjusios VĮ Ignalinos atominės elektrinės parduodamos elektros energijos kainos.

Kaip kito elektros kaina aukcione pavaizduota 4 paveiksle.

4 pav. Papildomos elektros energijos (aukciono) kainos dinamika 2006-2009 m.

2009 metais aukciono kainos labai svyravo: mažiausia kaina (6,7 ct/kWh) buvo vasario mėnesį, kai prekyboje buvo nemaža pigios importuotos elektros energijos dalis, ir didžiausia – birželio mėnesį (14,3 ct/kWh), kai dėl atominės elektrinės remonto aukcione buvo prekiaujama brangia importuota elektros energija. Vidutinė aukciono kaina 2009 metais buvo 7,63 ct/kWh, t. y. mažėjo 1,48 ct/kWh, palyginti su 2008 metais.

5. Laisvųjų vartotojų aktyvumo laipsnis

Kaip buvo minėta 2 skyriuje, nuo 2007 m. liepos 1 d. visi vartotojai turi teisę elektros energiją pirkti rinkoje. Elektros energijos tiekimo sektoriuje licencijas visuomeninio tiekėjo veiklai vykdyti 2009 m. pabaigoje turėjo 6 įmonės, nepriklausomo tiekėjo licencijas - 30 įmonių. Nepriklausomo tiekėjo veiklą 2009 m. vykdė 8 įmonės: AB „ORLEAN Lietuva“, AB „Achema“, UAB „Enefit“, UAB „Korelita“, UAB „Prekybos namai Giro“, UAB „Fortis energy“ ir UAB „Latvenergo prekyba“. UAB „Energijos realizacijos centras“ tiekė elektros energiją į aukcioną ir perdavimo sistemos operatoriui. Per 2002 - 2009 metus elektros energijos tiekėją pakeitė tik vartotojai, gaunantys elektros energiją iš elektros perdavimo tinklo.

Visi kiti laisvieji vartotojai, nors ir turėdami teisę rinktis, elektros energiją perka iš visuomeninių tiekėjų ir atsiskaito pagal reguliuojamus visuomeninius elektros energijos tarifus. Teisiškai rinkos atvėrimo laipsnis yra 100 proc., tačiau faktiškai laisvųjų vartotojų, pasirinkusių nepriklausomą tiekėją vartojimas sudarė tik 12 proc. nuo viso šalyje suvartoto elektros energijos kiekio. Kaip jau buvo minėta, šią situaciją lėmė visuomeninių tiekėjų pozicija dėl žemesnių visuomeninių elektros energijos tarifų.

Didesnį laisvųjų vartotojų aktyvumo laipsnį būtų galima pasiekti, jei būtų vykdoma platesnė švietėjiška veikla, labiau prieinama informacija apie elektros energijos rinką bei atsirastų galimybės uždirbti rinkoje, panaikinant reguliuojamus elektros energijos tarifus vartotojams, bei nustatant skaidrią persiuntimo paslaugos kainą.

Išvados

Aštuntaisiais elektros energijos rinkos gyvavimo metais padėtis rinkoje iš esmės nepasikeitė. Dominuojant pigią elektros energiją rinkai tiekiančiai Ignalinos AE, kitos elektrinės tegalėjo užimti tik labai menką rinkos dalį, nes jų gamybos sąnaudos didesnės. Nors nuo 2007 m. liepos 1 d. laisvaisiais vartotojais tapo visi vartotojai, pasirinkusių nepriklausomą tiekėją vartotojų skaičius nepakito. Kaip ir praėjusiais metais buvo 6 laisvieji vartotojai, pakeitę elektros energijos tiekėją, ir jų suvartojimas sudarė apie 12 proc. elektros energijos pardavimų rinkos. Jie visi gauna elektros energiją iš aukštos įtampos tinklo. Tai rodo, kad vartotojams, prisijungusiems prie vidutinės ir žemos įtampos tinklo, vis dar apsimokėjo elektros energiją pirkti iš visuomeninio tiekėjo, nepaisant to, kad praėjusiais metais visuomeninės kainos didėjo.

Nuo pat praėjusių metų pradžios buvo ruošiamasi didžiausio elektros energijos gamintojo darbo sustabdymui ir liberalesnės elektros rinkos įgyvendinimui. Numatomą rinkos pagyvėjimą indikavo tai, kad nuo 2009 m. sausio 1 d. Komisijai išdavus 23 elektros energijos nepriklausomo tiekimo licencijas, nepriklausomų tiekėjų skaičius padidėjo beveik dvigubai, t. y. iki 43. 2009 m. pabaigoje uždarius Ignalinos AE, nuo 2010 m. turi stiprėti konkurencija tarp elektros gamintojų, tiekėjų bei importuotojų. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2009 m. liepos 8 d. nutarimu Nr. 740 patvirtino Lietuvos elektros rinkos plėtros planą, kuriuo numatyta, kad nuo 2010 m. valandinė elektros energijos prekyba įgyvendinama ir paklauskos pusėje bei visuomeninės kainos palaiptams nebetaikomos vartotojams su nustatyta leistinąja naudoti galia. Pagal 2009 m. pabaigoje priimtą Elektros energetikos įstatymą, nuo 2013 m. sausio 1 d. visuomeninis tiekėjas privalės sudaryti sutartis ir tiekti elektros energiją visiems jam išduotoje licencijoje nustatytoje teritorijoje esantiems ir to pareikalavusiems buitiniams vartotojams, t. y. kiti vartotojai privalės rinktis nepriklausomą tiekėją ir atsiskaityti pagal sutartines elektros energijos ir tiekimo paslaugos kainas, išskyrus persiuntimo paslaugos kainas, kurios išliks reguliuojamos dėl natūralios monopolijos sąlygų.

2009 m. birželio 17 d. aštuonioms Baltijos jūros šalims narėms ir Europos Komisijos prezidentui pasirašius memorandumą dėl Baltijos energijos rinkos tarp sisteminių jungčių plano, buvo inicijuotos konkrečios priemonės, prijungiant Lietuvos, Latvijos ir Estijos elektros sistemas prie Europos Sąjungos elektros tinklų. Kartu nustatyti šie regioninės Baltijos elektros rinkos tikslai:

- Vienodos rinkos sąlygos;
- Laisva prekyba tarp šalių ir rinkos atvėrimas;
- Laisva konkurencija kiekvienoje šalyje ir efektyvus trečiosios šalies priėjimas;
- Sumažinta rinkos koncentracija;
- Pakankamai aukštas rinkos likvidumas;
- Teisingas ir skaidrus kainos formavimas;
- Skaidrus tarp sisteminių galių paskirstymo mechanizmas;
- Skaidri rinkos informacija;
- Efektyvi rinkos stebėseną.

Artimiausi darbai elektros rinkoje Lietuvoje yra susiję su reguliuojamų visuomeninių elektros energijos tarifų panaikinimu komerciniams vartotojams, Lietuvos elektros energijos gamintojų rėmimo principų peržiūrėjimas, tolesnis Šiaurės šalių elektros biržos Nord Pool Spot AS principų diegimas Lietuvos elektros energijos biržoje, laisvos elektros prekybos su Europos Sąjungos valstybėmis užtikrinimas bei skaidrių įėjimo į rinką ne Europos Sąjungos šalių elektros gamintojams principų nustatymas.

Tolimesnės perspektyvos Lietuvos elektros rinkos tikslai yra integracija į Šiaurės ir Vakarų Europos elektros rinkas, įgyvendinant strateginius elektros jungčių ir elektros rinkų sujungimo projektus. Šios priemonės leistų sukurti efektyvią konkurencinę aplinką Lietuvos ir Baltijos šalių elektros rinkose bei išspręstų apsirūpinimo elektros energija problemas.